

Naisten ja lasten sota

■ HEIDI LAINE

John Lagerbohm, Jenni Kirves, & Olli Kleemola: *Me puolustimme elämää – Naiskohtaloita sotakuvien takaa*. Otava 2010.

Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.): *Sodan kasvattamat*. WSOY 2010.

Suomalaiseen lukevaan yleisöön tuntuu uppoavan lähes loputon määrä isänmaan vaiheita toisessa maailmansodassa ruotivaa kirjallisuutta. Tietokirjasyksy 2010 tarjosi aiheeseen muun muassa valvontaupseerin, jääkäriupseerin, marskin sotilaspalvelijan, kaukopartiosissin ja Saksan Suomen-suurlähettilään näkökulman. Kaikki edellä mainitut edustavat enemmän tai vähemmän perinteistä sotahistoriaa, joka keskittyy kuvaamaan diplomatian kiemuroita, rintamatahtauksia ja niiden tapahtumien keskiössä olevia (suur)miehiä.

Akateemisen historiankirjoutuksen piirissä mitään virallista totuutta ei ole onneksi enää pitkään aikaan tunnustettu. Tutkijoille 1970-luvulla pinnalle nousseet uudet tarinat eivät tunnu enää niin uusilta, harva pitää vaikkapa talous- ja sosiaalishistoriaa minään viimeisenä villityksenä. Suurelle yleisölle suunnatussa kirjallisuudessa sota kuitenkin näyttäytyy edelleen pääsääntöisesti miehisenä, jopa hiukan machona maailmana, jossa marski ja Lauri Törni istuvat isän oikealla puolella ja ajopuu ajelehtii yhä.

Vaikka perinteisen tulkinnan valta-asema ei olekaan merkittävästi horjumassa kotimaisilla his-

toriakirjamarkkinoilla, on viime vuosina tuon puolivirallisen kaanonin rinnalla alkanut kuulua tervetulleita riitasointuja. Näitä ovat esimerkiksi sodan arkea ja inhimillistä puolta valottavat artikkelikoelmat *Ihminen sodassa* (2006) ja *Ruma sota* (2008) sekä jossain määrin myös Henrik Meinanderin *Finland 1944* (2009, suom. 2009). Viime kirjasyksynä 2010 kansakunnan kirjakaapin päälle oltiin urakalla nostamassa naisten ja lasten erityisnäkökulmaa teoksissa *Sodan haavoittama lapsuus*, *Työtöt, Sodan kasvattamat* ja *Me puolustimme elämä*. Kaksi viimeksi mainittua ovat tarkastelun kohteina tässä kirjoituksessa.

Vuonna 2009 ilmestyneen *Me olimme nuoria sotilaita* valokuva-teoksen esipuheen oli kirjoittanut puolustusvoimien entinen komentaja Gustav Hägglund. *Me puolustimme elämää* -sisarteoksen esipuheessa sotamuistoistaan kertoo entinen puolustusministeri Elisabeth Rehn. Esipuheen kirjoittajien valinta kertoo paljon teosten painotuksista ja siitä, että ne lopulta sijoittuvat enemmän perinteisen kuin uuden sotahistorian jatku-moon, olkoonkin, että kummassakin on pyritty antamaan ääni sodan aiemmin vaietuille puolille.

Me puolustimme elämää -teoksen takakansitekstin ja tutkija John Lagerbohmin alkusanojen mukaan ”kuvateos katsoo Suomen viime sotia naisten silmin”. On vaikea sanoa, pitääkö väite paikkaansa, sillä kirjan kuvien ottajien nimiä ei mainita. Pelkästään se, että valokuvissa esiintyy naisia, ei riitä takaamaan sitä, että ne edustaisivat naisten näkökulmaa. Puolet teoksen valokuvista on Lagerbohmin mukaan puolustusvoimien virallisia

TK-miesten ottamia, toinen puolikas on kerätty yksityisalbumeista. Valokuvat ovat toki kiinnostavia ja monet koskettaviaakin, mutta ne eivät merkittävästi avaa sotaan uutta näkökulmaa, sillä pääosa kuvista esittää lottien arkea, kotirintaman siviilien sijaan.

Me puolustimme elämää onkin enemmän lottahistoriaa, kuin kaikkien naisten sotahistoriaa. Siinä ei sinänsä ole mitään ongelmaa, mutta teoksen otsikointi antaa odottaa laajempaa tarkastelua. Monet teemat ovat jääneet vaille käsittelyä tai pintaraapaisun varaan. Teos ei juurikaan kuvaa arjen pieniä taisteluita elintarvikkeiden, vaatetuksen ja muiden välttämättömyshyödykkeiden kanssa, terveyttä ja sairautta kotirintamalla, raskaiden mää-töiden organisoimista, vanhusten elämää tai toisinajattelijanaisia. Kotirintama-käsitettä ei myöskään kyseenalaisteta huolimatta siihen liittyvästä propagandistisesta, yhtenäisyyttä korostavasta kaiusta.

Paikoitellen lukija joutuu pohtimaan, kuvataanko kirjassa todella sotaa naisten näkökulmasta vai naisia sodan näkökulmasta, objekteina. Kirjan ensimmäinen varsinainen luku ”Kansakunta heräilee painajaisestaan” alkaa kuvauksella sotainvalidi Felix Rantalasta. Ensimmäisen nimeltä mainitun naisen esiintymistä tekstissä saa odottaa aukeaman viimeisille riveille.

Kirjan viimeisessä, ”Ja taas tarvittiin naista” -otsikoidussa luvussa Lagerbohm ja filosofian maisteri Jenni Kirves kirjoittavat sota-ajasta naisten itsenäistymisen aikana. Yhteiskunta oli toki miesten johtama ja naisiin ja miehiin kohdistui erilaisia odotuksia, mutta olivatko naiset sittenkään yksilöinä tai ryhmänä ennen sotaa merkittävästi

epäitsenäisempiä kuin sen jälkeen? Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa perheelliset naiset ja miehet olivat yhtä lailla riippuvaisia toisistaan ja toistensa työvoimasta. Puhe sodan itsenäistämistä naisista vähättelee ennen sotaa eläneiden naissukupolvien henkilökohtaisia valintoja, työpanosta ja keskeistä roolia perhetalouksissa.

Me puolustimme elämää on enemmän sotatunnelmointia kuin uutta tietoa sisältävä teos. Sen piirtämä kuva Suomen naisista on kovin puhtoinen ja särötön. Erityisesti John Lagerbohmin osuudet teoksessa tuntuvat varsin ihanteellisilta tutkija Olli Kleemolan ja Jenni Kirveen onnistuessa paremmin tuomaan esiin myös harmaan sävyjä.

Kirves on mukana myös *Sodan kasvattamat* -artikkelikokoelman toimituskunnassa. Kirveen ja Ville Kivimäen artikkelit kirjassa on tuotettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa *Sodan haavat* -tutkimushanketta, jonka johtaja on professori Juha Siltala, hänkin yksi kirjan toimittajia. Teoksen toimituskunnan kolmas jäsen on sosiologian dosentti Sari Näre. Kirves ja Näre toimittivat yhdessä *Ruma sota* -teoksen, Ville Kivimäki puolestaan oli yhdessä Tiina Kinnusen kanssa toimittamassa *Ihminen sodassa* -kirjassa.

Aiheeseen laajalti perehtyneen tutkijakaartin käsissä sodasta muotoutuu *Me puolustimme elämää* -teosta selvästi tieteellisempi ja analyttisempi kuva, paikoin jopa siinä määrin, että teos uhkaa hukata kohderyhmänsä. Kirjan kieli häilyy tieteellisen ja yleistajuisen välimaastossa tavoittamatta täysin kumpaakaan maailmaa. Tunteet nousevat monissa artikkeleissa pohdinnan keskiöön ja tämä saa

välillä tahattoman koomisia piirteitä, kun tekstissä vilistävät sellaiset termit kuten tunneperintö, tunnemuisto, tunnekokemus, tunnekuri ja tunneviileys.

Sodan kasvattamat onnistuu kuitenkin tuomaan käsittelemäänsä aiheeseen uusia näkökulmia ja on siksi kiinnostavaa luettavaa. Teos ei väistä kipeitäkään teemoja, kuten Suomen miehittämien venäläisalueiden lasten kohtaloita, joista Sari Näre kirjoittaa artikkelissaan ”Suur-Suomen lapset Itä-Karjalassa”. Vankileireihin suljetut lapset istuvat huonosti Suomen sotien suureen kertomukseen, eikä aihetta ole aiemmin käsitelty suurelle yleisölle suunnatussa sotakirjallisuudessa, siitä huolimatta, että Antti Laine käsitteli teemaa jo vuonna 1982 julkaistussa väitöskirjassaan *Suur-Suomen kahdet kasvot*.

Sodan kasvattamat perustuu Weilin+Göösin julkaiseman *Sodassa koettua* -sarjan osiin *Haa-voitettu lapsuus* ja *Uhrattu nuoruus* (2007–2008). Esipuheen mukaan kyseessä on päivitetty versio, mutta millä tavoin päivitetty, se ei käy ilmi. Monet elementit, jotka ovat saattaneet toimia hyvin kuvitetussa suurteoksessa, kuten info-laatikot ja tunnettujen henkilöiden kertomukset sotakokemuksistaan (Elisabeth Rehn on mukana tässäkin kirjassa), tuntuvat irrallisilta ja jopa tarpeettomilta. Jälkimmäiset varsinkin, kun itse tekstissä siteerataan runsaasti niin kutsuttujen tavallisten ihmisten sotakokemuksia. Runsas sitaattien käyttö leipätekstissä onkin onnistunut ratkaisu ja tuo tekstille todistusvoimaa sekä samaistumis pintaa lukijalle.

Kirjoittaja on yhteiskuntahistorian maisterivaiheen opiskelija.